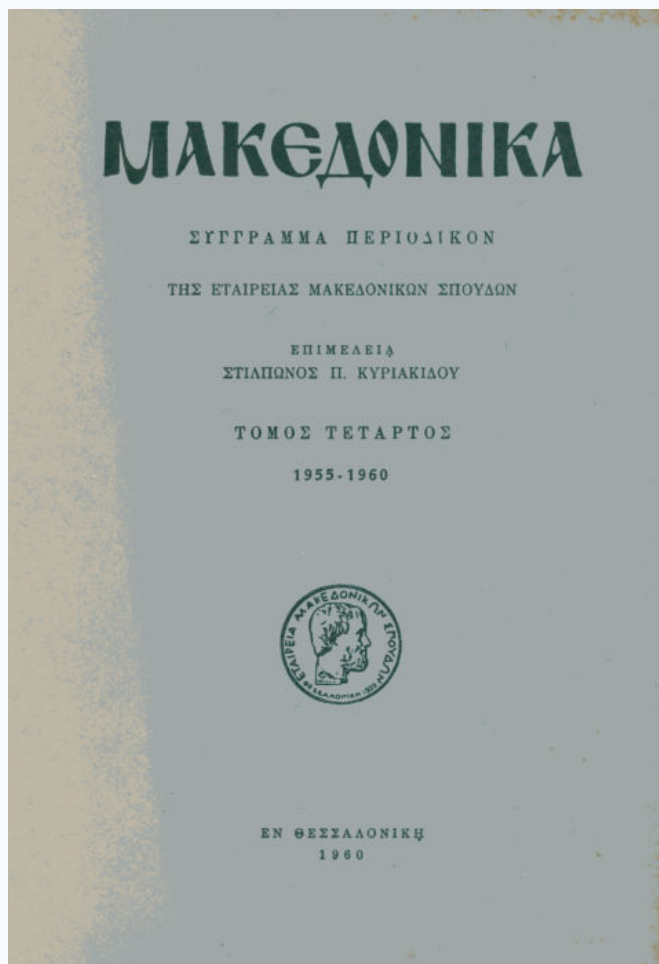


Μακεδονικά

Vol 4, No 1 (1960)



Η φορεσιά της Μπαλάφτσας

Νίκος Β. Κοσμάς

doi: [10.12681/makedonika.677](https://doi.org/10.12681/makedonika.677)

Copyright © 2014, Νίκος Β. Κοσμάς



This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

Κοσμάς Ν. Β. (1960). Η φορεσιά της Μπαλάφτσας. *Μακεδονικά*, 4(1), 433–440.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.677>

Η ΦΟΡΕΣΙΑ ΤΗΣ ΜΠΑΛΑΦΤΣΑΣ

Ἡ Μπαλάφτσα, τώρα Κολχικό, βρίσκεται στὰ βορειονατολικά τῆς Θεσσαλονίκης καὶ σὲ ἀπόσταση 26 χιλιομέτρων. Ἀπὸ τὸ Λαγκαδᾶ ἀπέχει 6 χιλιόμετρα. Εἶναι χτισμένη στὰ ριζὰ τῶν ἀντερεισμάτων τοῦ βουνοῦ Βερτίσκος. Κάτω ἀπὸ τὸ χωριὸ ἀπλώνεται ὁ πλούσιος κάμπος του, ποὺ φτάνει ὡς τὴ λίμνη τοῦ Ἀγίου Βασιλείου. Ἡ Μπαλάφτσα εἶναι κεφαλοχώρι. Ἔχει 2.000 κατοίκους, ποὺ ἀσχολοῦνται ὅλοι μὲ τὴ γεωργία. Ὁ πληθυσμὸς τῆς εἶναι μισοὶ ἰθαγενεῖς καὶ μισοὶ πρόσφυγες ἀπὸ τὸν Πόντο.

Ἐξὶ χρόνια ὑπηρετῶ στὸ Κολχικὸ ὡς ἐκπαιδευτικός. Πρόσεξα καὶ τὰ δυὸ στοιχεῖα. Τὸ ποντιακὸ στοιχεῖο, μὲ τὸ βαθὺ τοπικιστικὸ πνεῦμα, κρατεῖ μὲ πείσμα τὸ γλωσσικὸ του ἰδίωμα, τὰ τραγούδια καὶ τὰ ἥθη καὶ τὰ ἔθιμά του. Μόνο ἓνα πρᾶγμα δὲν κρατεῖ. Τὴ φορεσιά του. Οἱ ντόπιοι, συνεσταλμένοι κάπως, εἶναι ἐπιφυλακτικοὶ στὶς ἐκδηλώσεις τῶν ἐθίμων τους. Καὶ τὰ δυὸ στοιχεῖα εἶναι ἀξιοπρόσεκτα. Ἡρθὰ σὲ ἐπαφὴ μαζὶ τους, τοὺς πλησίασα καὶ τοὺς ἀγάπησα. Ἦθελα νὰ τοὺς μελετήσω σ' ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις τους. Καὶ ἀπὸ τὴ μελέτη αὐτὴ βγαίνει τούτη ἡ ἐργασία, ποὺ εἶναι γιὰ τὴ φορεσιά τῶν ντόπιων.

Τὸ πρῶτο στοιχεῖο, ποὺ χτυπᾷ στὰ μάτια τοῦ ξένου, ὅταν ἐπισκεφεῖ τὴ Μπαλάφτσα, εἶναι ἡ φορεσιά ποὺ φοροῦν 4 - 5 γέροι καὶ ἄλλες τόσες γριές. Τοὺς βλέπεις νὰ γυρνοῦν στοὺς δρόμους ἀργὰ ἀργὰ, ἀπομεινάρια μιᾶς ζωῆς ποὺ βασίλευσε. Ἀξίζει ἀλήθεια νὰ πλησιάσει κανεὶς αὐτὲς τὶς γερασμένες μορφές, τὶς σκαμμένες καὶ σκεβρωμένες ἀπὸ τὸ χρόνο καὶ τὸ μόχθο τοῦ κάμπου. Αὐτοὶ οἱ γέροι ἀξίζουν κάθε ἔπαινο, γιατί παρ' ὅλους τοὺς ἐξευρωπαϊσμούς τῶν νέων στὴ φορεσιά αὐτοὶ ἐξακολουθοῦν ν' ἀντιστέκονται πεισματικά. Ἔτσι τοὺς βλέπεις νὰ φοροῦν μὲ καμάρι τὴν παλιά τους ἀρμάτα. Αὐτὴ τὴ φορεσιά τῶν δέκα γερόντων, ποὺ παλιότερα ἦταν φορεσιά ὅλης τῆς Μπαλάφτσας, θὰ δοῦμε.

Α' ΑΝΔΡΙΚΗ ΦΟΡΕΣΙΑ

1. Τὸ μπενεβρέκι.

Εἶναι τὸ σημερινὸ παντελόνι. Γίνεται ἀπὸ μάλλινο ὕφασμα, ὕφασμέ-

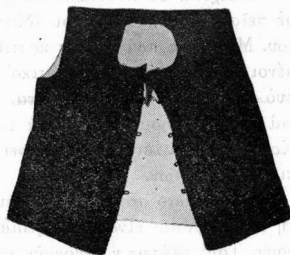
νο στὸν ἀργαλειό. Γίνεται καὶ ἀπὸ τσόχα καὶ τὸ φοροῦν οἱ «τσορμπιτζήδες», οἱ ἐχούμενοι τοῦ χωριοῦ. Γίνεται ἀπὸ ἀχτὼ φύλλα, ἔτσι ποὺ νὰ σχηματίζει κάτω σέλλα (θύλακα), ποὺ στὸ βάδισμα χτυπάει δεξιὰ καὶ ἀριστερά. Στὴ μέση σφίγγει σουρώνοντας μὲ κορδόνι. Στὴ Βλάστη τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας, στὰ χωριά τῆς Πίνδου¹ καὶ τῆς Ἡπείρου ἀντὶ γιὰ μπενεβρέκι φοροῦν τὰ μαῦρα καὶ ἄσπρα σαλβάρια.



Μπενεβρέκι

2. Τὸ ἐλέκ (γελέκο).

Πάνω ἀπὸ τὸ πουκάμισο, ποὺ εἶναι βαμβακερὸ καὶ ὑφασμένο στὸν ἀργαλειό, φοροῦν τὸ ἐλέκ. Γίνεται ἀπὸ ἀλατζᾶ. Κουμπώνει καὶ αὐτὸ σταυρωτά. Εἶναι ἀσταρωμένο καὶ γαϊτανωμένο μὲ μαῦρο γαϊτάνι. Ἔχει δυὸ τσέπες. Οἱ τσορμπιτζήδες τὸ φτιάχνουν ἀπὸ τσόχα. Εἶναι χωρὶς манікія. Τὸ ἐλέκ τὸ φοροῦν συνήθως τὸ καλοκαίρι. Τὸ χειμῶνα στὴ θέση του φοροῦν τὸ ντουλαμά.



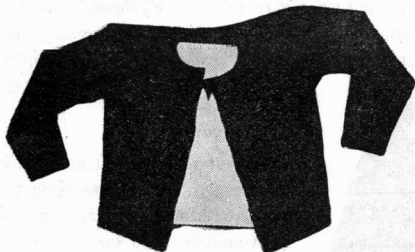
Ἐλέκ (γελέκο)

3. Ὁ ντουλαμάς.

Γίνεται ἀπὸ ὑφαντὸ χρωματιστὸ ὕφασμα. Τὰ χρώματα εἶναι ρίγες - ρίγες. Τὰ συνηθέστερα εἶναι τὸ κίτρινο καὶ τὸ βυσσινί. Τὸ ὕφασμα αὐτὸ λέγεται «ἀλατζᾶς». Λέξις τουρκικῆ, ποὺ θὰ πῇ ποικιλόχρωμο. Τὸν ἀλατζᾶ τὸν ὑφαίνουν οἱ γυναῖκες στὸν ἀργαλειό. Ὁ ντουλαμάς φτάνει ὡς τὴ μέση καὶ τὸν φοροῦν τὸ χειμῶνα πάνω ἀπὸ τὸ πουκάμισο στὴ θέση τοῦ ἐλέκ. Ἔχει манікія σχιστὰ στὶς ἄκρες καὶ κουμπώνει σταυρωτά. Εἶναι ἀσταρωμένος καὶ γαϊτανωμένος μὲ μαῦρα γαϊτάνια. Ἔχει καὶ δυὸ τσέπες. Ὁ ντου-

¹ Α. Δ. Κεραμοπούλου, Ἡ φουστανέλλα. Λαογραφία, τόμ. ΙΕ', σελ. 238.

λαμᾶς γίνεται μὲ πέντε φύλλα. Οἱ τσορμπατζήδες τὸν φτιάχνουν ἀπὸ τσόχα.



Ντουλαμᾶς

Ντουλαμᾶ φοροῦν οἱ Βλάχοι τῆς Πίνδου, τῆς Βλάστης¹ καὶ οἱ Ζαγορίσιοι² τῆς Ἡπείρου.

4. Τὸ κουντὸ ἢ λιμπαντές.

Τὸ κουντὸ ἢ λιμπαντές φορεῖται πάνω ἀπὸ τὸν ντουλαμᾶ ἢ τὸ γελέκο. Γίνεται ἀπὸ «γρίζο»³ ὕφασμα, σιαγιάκι. Γίνεται κὶ ἀπὸ τσόχα, ὅταν ἡ ὅλη φορεσιὰ εἶναι τσόχινη. Τὸ κουντὸ φτάνει ὡς τὴ μέση καὶ σκεπάζει



Κουντὸ ἢ λιμπαντές

τὸ ζωνάρι. Ἐχει μανίκια καὶ εἶναι γαϊτανωμένα μὲ διπλὲς σειρὲς γαϊτάνια. Ἐὰν ὁ ντουλαμᾶς ἔχει δυὸ σειρὲς γαϊτάνια, τὸ κουντὸ ἔχει τέσσερες. Εἶναι ἀστάρωτο καὶ μπροστὰ ἀνοιχτό.

¹ Α. Δ. Κερμοπούλλου, ἔνθ' ἄν.

² Κώστα Π. Λαζαρίδης, Στοιχεῖα γιὰ τὰ παλαιὰ ζαγορίσια φορέματα. Ἡπειρωτικὴ Ἑστία, τόμ. Γ', σελ. 965. Τοῦ Ἰδίου, Οἱ προικοδοσίες στὸ Ζαγόρι, στὰ παλὰ χρόνια. Ἡπειρωτικὴ Ἑστία, τόμ. Α', σελ. 689.

³ Τὸ «γρίζο» εἶναι μάλλινον ὕφασμα ὕφαντὸ καὶ χτυπημένον στὴ νεροτριβιά.

5. Τὰ κουζούφια.

Τὰ παλιά χρόνια φοροῦσαν καὶ τὰ κουζούφια. Δέρματα προβάτου, τεχνικὰ συναρμολογημένα, τὰ ἔφτιαχναν σακκάκι μὲ μανίκια. Πρῶτα τὰ δέρματα ἔπρεπε νὰ κατεργαστοῦν κάπως. Τὰ ἀλάτιζαν, γιὰ νὰ μὴν πέφτει ἡ τρίχα, τὰ τέντωναν καὶ μετὰ ἔκαναν τὴ συναρμολόγηση.



6. Τὸ κουπαράν.

Εἶναι τὸ σημερινὸ παλτό. Γίνεται ἀπὸ γρίζο ἢ τσόχα. Ἀπὸ μέσα εἶναι γουναρισμένο μὲ πρόβειο δέσμα. Τὰ πέτα καὶ ὁ γιακῶς εἶναι γουναρισμένα ἀπὸ καλὴ γούνα. Στὶς ἄκρες εἶναι γαϊτανωμένο. Ἔχει πέντε κουμπιὰ σὲ δυὸ σειρές. Τὸ κουπαράν τὸ φοροῦνε μετὰ τὴν παντρεία.

7. Τὸ ζωνάρι.

Στὴ μέση ζώνουν τὸ ζωνάρι, ποὺ ἔχει φάρδος 40 πόντους καὶ μάκρος 4·5 μέτρα. Στὶς ἄκρες ἔχει κρόσσια.

8. Οἱ κάλτσες καὶ τὰ παπούτσια.

Οἱ κάλτσες εἶναι μάλλινες, ἄσπρες ἢ ριγωτὲς μὲ χρώματα.

Κουπαράν



Μπαλαφτσινὸς μὲ κουπαράν

Τὰ παπούτσια εἶναι μαῦρα καὶ κλειστὰ μπροστά. Ἀπὸ τὴν περιγραφή ποὺ κάναμε καὶ τὶς εἰκόνες ποὺ παραθέσαμε φαίνεται ὅτι ἡ ἀνδρική φορεσιὰ τῆς Μπαλάφτσας δὲν ἔχει τίποτε τὸ φανταχτερό. Καμιὰ τάση γιὰ ἐπίδειξη. Εἶναι γινομένη γιὰ νὰ ταιριάζει στὶς πραχτικὲς ἀνάγκες τῶν ἀνθρώπων. Ποιὲς συνθήκες ἐπέβαλαν αὐτὴ τὴ φορεσιὰ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ καθορισθοῦν. Τὸ κλίμα, τὸ ἔδαφος, τὸ ἐπάγγελμα; Εἶναι ἄγνωστο. Θὰ μπορούσαμε νὰ ἐπιφέρουμε κρίσεις καὶ νὰ βγάλουμε συμπερα-



Μπαλαφτσινὸς χωρὶς κουπαράν

σματα, ἔαν εἶχαν μελετηθῇ ὅλες οἱ φορεσιᾶς τῆς Ἑλλάδος καὶ εἶχαμε ἕναν μεγάλο χάριτη ἐνδυμασιῶν.

Β' ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ ΦΟΡΕΣΙΑ

1. Τὸ πουκάμισο.

Γίνεται ἀπὸ βαμβάκι ὑφασμένο στὸν ἀργαλειό. Στὸ πλάϊ ἔχει ρίγες, ποὺ λέγονται «ἐκινάρια». Τὰ ἐκινάρια εἶναι ἀπὸ μετάξι ἢ νῆμα.



Πουκάμισο.

Ἡ τραχηλιὰ καὶ οἱ ἄκρες τῶν μανικιῶν εἶναι κεντημένα μετὰ «κινέδες», μύτες ἀπὸ μετάξινη κλωστή. Τὸ πουκάμισο φτάνει μέχρι τὸν ἀστράγαλο κάτω.

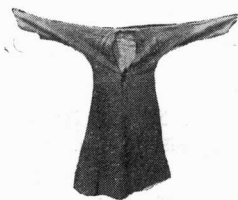
2. Τὸ ἀντιρί.¹

Πάνω ἀπὸ τὸ πουκάμισο φοροῦν τὸ ἀντιρί. Γίνεται ἀπὸ ἀλατζᾶ. Τὸ ἀντιρί εἶναι βαμβάκωτο, δηλαδή ἀπὸ μέσα ἔχει βαμβάκι μαζωμένο μετὰ τὸ ὑφασμα σὲ μικρὰ τετράγωνα, ὅπως τὸ πάπλωμα.

Τὸ ὑγρὸ κλίμα ἐπέβαλλε αὐτὴ τὴν κατασκευὴ τοῦ ἀντριοῦ, γιὰ νὰ κρατῇ τὸ σῶμα θερμό. Στὸ στήθος τὸ ἀντιρί ἀφήνει ἄνοιγμα, ποὺ καλύπτει ὁ πιτσιές. Ἀπὸ τὴ μέση καὶ κάτω φαρδαίνει τόσο, ὥστε νὰ διπλώνει. Κάτω ἀφήνει μιὰ παλάμη ἀπὸ τὸ πουκάμισο, γιὰ νὰ φαίνεται.

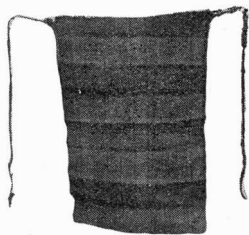
¹ Φ. Κουκούλε, Περὶ βυζαντινῶν τιμῶν φορεμάτων. Ἐπετηρὶς τῆς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν σπουδῶν, 4 (1927), σελ. 89-92.

Ἀντιρὶ βρίζκομε καὶ στὴ γιαννιώτικη¹ φορεσιά. Μὲ τὴ διαφορὰ ὅτι σ' αὐτὴ εἶναι τελείως λευκό.



Ἀντιρί.

Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ 1912 παρήγαγον τὸ ἀντιρὶ καὶ στὴ θέση του φοροῦν τὴ φούστα. Ἡ φούστα γίνεται ἀπὸ μάλλινο κόκκινο ὕφασμα. Καὶ γίνεται μὲ ἑξὶ φύλλα. Στὸν ποδόγυρο εἶναι κεντηγένη. Πάνω ἀπὸ τὴ φούστα φοροῦν τὸ φουστάνι, ποὺ γίνεται ἀπὸ ἀλατζᾶ ἢ ἀπὸ ἄλλα ὑφάσματα. Τὸ φουστάνι γίνεται μὲ ἑπτὰ φύλλα καὶ στὴ μέση εἶναι μὲ μεγάλη σούρα. Στὴν τραχηλιά τὸ κεντοῦν μὲ σειρήνια.

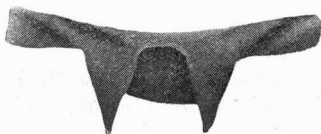


Πουδιά.

3. Ἡ πουδιά.

Πάνω ἀπὸ τὸ φουστάνι ἢ τὸ ἀντιρὶ δένουν τὴν πουδιά, ποὺ εἶναι ὑφαντὴ γιὰ τὸ σπῆτι μέσα. Γιὰ ἔξω εἶναι κεντημένη μὲ μετὰξια καὶ δαντελλωμένη στὸ κάτω μέρος.²

4. Τὸ κουντὸ ἢ λιμπαντές.



Κουντὸ ἢ λιμπαντές.

Γίνεται ἀπὸ μαῦρο γρίζο. Εἶναι ὅπως καὶ τὸ ἀνδρικό, μὲ μανίκια καὶ γαῖτανωμένο. Λιμπαντέ φοροῦσαν στὸ Ζαγόρι³ τῆς Ἡπείρου καὶ στὸ Πήλιο.⁴

¹ Ἀγγελικῆς Χατζημιχαήλ, Ἡπειρωτικὴ λαϊκὴ τέχνη. Ἡπειρωτικά Χρονικά, ἔτος Ε', σελ. 253 - 264.

² Αὐτὴ ἡ ποδιά, ἢ ἐπίσημη, στὸ Λαγκαδᾶ λέγεται στόφα.

³ Κώστα Π. Αλαζαρίδης, Ὅπου καὶ πὺδ πάνω.

⁴ Κίττου Α. Μακρῆ, Πηλιορείτικες φορεσιές. Βόλος 1949.

5. Ὁ τζιουπές.

Πάνω ἀπὸ τὸ λιμπαντέ φοροῦν τὸν τζιουπέ. Γίνεται καὶ αὐτὸς ἀπὸ γρίζο καὶ ἔχει ἔξι φύλλα. Ἔχει καὶ δυὸ λοξὲς τσέπες κεντημένες γύρω - γύρω στὴ σχισμὴ. Ὁ τζιουπές εἶναι χωρὶς μανίκια καὶ γαϊτανωμένος μὲ ἔξι σειρὲς γαϊτάνια κίτρινα στὶς νέες καὶ μαῦρα στὶς γριές. Στὴ μέση κουμπώνει μὲ μιὰ κόπτσα. Ὁ τζιουπές ἀφήνει μιὰ παλάμη ἀπὸ τὸ ἀντιρί, γιὰ νὰ φαίνεται.

Στὸ Πήλιο¹ τὸν φοροῦσαν μόνο οἱ ἄντρες.



Τζιουπές.

6. Ἡ σκουρτέλλα.

Παλτὸ πολυτελείας ἀπὸ μαύρη τσόχα. Ἀπὸ μέσα εἶναι γουναρισμένο μὲ πρόβειο δέρμα. Ὁ γιακᾶς καὶ τὰ πέτα εἶναι μὲ γούνα ἀπὸ σαμούρι. Ἡ σκουρτέλλα φτάνει ὡς τὰ γόνατα κάτω. Ἡ λωρίδα αὐτὴ εἶναι φοδραρισμένη μὲ κόκκινο ὕφασμα. Καὶ τὰ μανίκια κάτω στὸν καρπὸ εἶναι φοδραρισμένα ἀπὸ μέσα μὲ κόκκινο ὕφασμα. Ὄταν σκύφτει ἡ γυναῖκα ἢ ἀνασηκώνει τὰ μανίκια, ἡ κόκκινη φόδρα πρέπει νὰ φαίνεται.

Τὴ σκουρτέλλα τὴ φοροῦν τὶς γιορτὲς καὶ τὶς ἐπίσημες ἡμέρες. Εἶναι δῶρο τοῦ γαμπροῦ καὶ τὸ φοροῦν μόνο οἱ παντρεμένες.



Σκουρτέλλα.

¹ Κίτσου Α. Μακρῇ, πιδ πάνω,

7. Ὁ πιτσιές.

Εἶναι ἓνα κομμάτι παννὶ τετράγωνο ἀπὸ ἄσπρο χασέ. Δένεται πάνω στὸ λαιμὸ μὲ λουρίδες καὶ σκεπάζει τὸ στῆθος, ποὺ ἀφήνει ἀκάλυπτο τὸ ἀντιρί. Στὰ κορίτσια ὁ πιτσιές εἶναι κεντημένος.

Τὰ κορίτσια, μόλις ἀρραβωνιάζονταν, φοροῦσαν καὶ τὰ *γκιρτάνια*, περιδέραια ἀπὸ ἀσήμι. Ἀπὸ τὰ γκιρτάνια κρέμεται καὶ ἡ ἀρμάθα μὲ τὰ φλουριά, ποὺ πέφτουν πάνω στὸν πιτσιέ. Τὰ γκιρτάνια καὶ ἡ ἀρμάθα μὲ τὰ φλουριά ἦταν δῶρο τοῦ γαμπροῦ καὶ φορειοῦνταν ὡς τὰ 40-45 χρόνια.

8. Τὸ ζουνάρι.

Στὴ μέση τύλιγαν τὸ ζουνάρι, ποὺ ἦταν μεταξωτὸ καὶ μὲ κρόσσια στὶς ἄκρες.

Πάνω στὸ ζουνάρι φοροῦσαν τὸ *κουλάν*, ἀργυρὴ ζώνη, δῶρο κι' αὐτὴ τοῦ γαμπροῦ.

9. Τὸ σιαμί.

Στὸ κεφάλι φοροῦσαν κόκκινο φέσι χωρὶς φούντα. Τὸ φέσι τὸ τύλιγαν μὲ μαῦρο τσεμπέρι, *σιαμί* τὸ ἔλεγαν, ἔτσι ποὺ μόνο ἡ κορυφή του νὰ ξεχωρίζει. Τὸ σιαμί εἶχε κρόσσια καὶ ἄνθη. ἘπIANE κάτω τὸ σιαγόνι καὶ δένονταν στὴν κορυφή τοῦ φρεσιοῦ. Τὰ μαλλιά τῆς κεφαλῆς ἢ χύνονταν πλεξοῦδες στοὺς ὠμους ἢ οἱ πλεξοῦδες ζώνονταν στὸ κεφάλι, πάνω ἀπὸ τὸ σιαμί.

Καὶ ἡ γυναικεία φορεσιά εἶναι ἀπλῆ, γιὰ νὰ ἀνταποκρίνεται στὶς πρακτικὰς ἀνάγκες τῆς ζωῆς.

Ὡρισμένα κομμάτια τῆς Μπαλαφτσινῆς φορεσιάς, ὅπως τὸ ἀντιρί, τὸ κουντὸ ἢ λιμπαντέζ καὶ τὸ πουκάμισο, ὁμοιάζουν τὴν ἡπειρωτικὴ φορεσιά.

ΝΙΚΟΣ Β. ΚΟΣΜΑΣ

Σ η μ.— Στὴν ἐργασία αὐτὴ μὲ βοήθησαν οἱ Μπαλαφτσίνοι Σωτήρης Μάλα-
μας καὶ Θανάσης Σκάμας, τοὺς ὁποίους εὐχαριστῶ καὶ ἀπὸ δῶ.